

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ФІНЛЯНДІЇ ТА УКРАЇНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФІНСЬКИХ Й УКРАЇНСЬКИХ ЕТНІЧНИХ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ, ДЕРЖАВОТВОРЧИХ І НАЦІЄТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

У статті осмислено історичний досвід боротьби Фінляндії та України за незалежність та здійснено порівняльний аналіз фінських та українських етнічних, етнокультурних, державотворчих та націєтворчих процесів. Виявлено, що, незважаючи на певні відмінності, безпосередньо пов'язані з етногенезом фінів й українців, загалом етнокультурні процеси відбувалися у відповідності із загальноєвропейськими і світовими тенденціями етнокультуротворення. Встановлено, що вагому роль у фінському й українському державотворенні мали Швеція та Росія. Показано, що вивчення успішного історичного фінського досвіду протистояння російській агресії допоможе українцям не лише відновити територіальну цілісність, перемогти нападника, й розбудувати правову, демократичну, європейську державу.

Ключові слова: Фінляндія, Україна, українці, фіни, етнічні, державотворчі, націєтворчі, етнокультурні процеси.

В українській традиційній культурі найважливішим сакральним місцем у хаті була покуть. Після нищенні тоталітарним режимом багатівкових звичаєвих засад українців у другій чверті ХХ ст., головним центром будь-якого радянського житла став телевізор. У моїй батьківській хаті (м. Жмеринка, Вінницька область), над телевізором висіли дві світлини. На одній з них була зображена моя шестирічна мати зі своїми батьками, на іншій – двоє гарних, кремезних юнаків, військовослужбовців Робітничо-Селянської Червоної Армії зі своєю матір'ю. Мені згодом пояснили, що це наші близькі родичі, які пропали безвісти під час фінської війни. Оскільки, про той військовий конфлікт у шкільних підручниках з історії писали дуже лаконічно, мене завжди цікавило, як маленька Фінляндія напала на величній і могутній СРСР, та навіть програвши, зуміла зберегти свою незалежність. Важливо те, що у нашій родині не було якоїсь особливої ненависті до тих далеких і незрозумілих фінів, був лише смуток за загиблими. На зламі 80–90-х рр. ХХ ст. навчаючись у КДУ ім. Т. Г. Шевченка на історичному факультеті, я зміг більше дізнатися як про ту забуту війну, про Фінляндію та про її працьовитий, мудрий, виважений, звитяжний народ. Тоді ж я зрозумів як багато в українців спільного з фінами.

Зрештою, через деякий час я знайшов підтвердження своїм міркуванням. Так, у передмові до українського видання монографії «Фінляндія, 1944: війна, суспільство, настрої» її автор, фінський історик Генрік Мейнандер зокрема відзначив: «Сподіваюсь, книга спонукатиме українських читачів проводити паралелі зі історією своєї країни і залучить до дискусії про те, наскільки ми, європейці, маємо спільну історію, яка, щоправда, трактувала нас дуже по-різному»¹.

Актуальність вивчення заявленої нами проблематики полягає в тому, що аналізуючи тернистий шлях Фінляндії та України до незалежності, ми можемо осягнути досвід минулого та зрозуміти сучасні виклики, які стоять перед цими дружніми державами, країнами і народами.

Новизна нашої наукової праці виявляється в тому, що попри наявну кількість досліджень присвячених цим важливим чинникам, на превеликий жаль, майже відсутні концептуальні напрацювання, в яких комплексно аналізуються етнічні, націєтворчі та етнокультурні процеси.

Мета дослідження полягає у тому, щоби осягнути історичний досвід боротьби Фінляндії та України за незалежність, та провести порівняльний аналіз фінських етнічних, етнокультурних, державотворчих і націєтворчих процесів. Для досягнення поставленої мети є доцільним вирішення таких дослідницьких завдань: стисло охарактеризувати наукові напрацювання з цієї тематики; показати перебіг особливості фінського та українського етнічного й етнокультурного розвитку; розкрити подібність і відмінність фінського й українського державотворення і націєтворення; підвести підсумки дослідження.

Незважаючи на важливість й актуальність дослідження історичного досвіду боротьби Фінляндії та України за незалежність, нажаль, ця проблематика ще не стала предметом спеціального і комплексного вивчення. Разом з тим, хочемо звернути увагу на праці молодого дослідника Дениса Ковальова, який намагається у міру своїх сил і можливостей фахово аналізувати багатостраждальний досвід Фінляндії та України на їх шляху до незалежності. Сподіваємося, що ця тематика, завдяки проведенню Міжнародної наукової конференції: «Фінляндія – 100 років незалежності» (17.11. 2017, м. Київ) набуде широкого розголосу та зацікавить багатьох науковців.

У найдавніші часи північну частину Європи займав величезний льодовик. Центральні регіони європейського континенту були вкриті субарктичною тундрою з вічною мерзлотою, а південні – вкривали хвойні і мішані ліси. Чотирнадцять тисяч років відбувалося поступове потепління і зрештою, близько 10 тис. років до н.е. льодовик почав танути і звільняти від криги величезні території².

Внаслідок цих глобальних кліматичних змін, терени сучасної Фінляндії (Суомі) у добу раннього мезоліту (8-7 тис. р. до н.е.), почали залюднюватися³.

Цю першу хвилю фіксують археологи, на думку Л. Залізняка, заселення відбувалося як з півдня, з Прибалтики і Північної України, так і з північного Заходу⁴.

Корінними мешканцями Фінляндії вважаються саами (sami), а фіни (самоназва – суомалайсет) остаточно переселилися на ці землі у перших століттях нашої ери⁵.

Загалом, на думку фінських вчених фіно-угорські племена почали заселяти вивільнені від льодовика терени приблизно за 9-8 тис. років до н.е. Залюднення відбувалося з півдня та сходу та тривало майже безперервно майже безперервно протягом багатьох століть. Сюди переселилися нові мешканці, які згодом поглиналися місцевим людом. Зрештою, у загальних рисах, за своїм генотипом, фіни генетично на три чверті балто-германського, а решту – східного походження. За зовнішнім виглядом переважна більшість фінів – світловолосі і мають блакитні очі⁶.

Рідна мова фінів відноситься до фіно-угорської мовної сім'ї. Наразі до неї лінгвісти зараховують такі мови: угро-фінські (угорська, вогульська, остяцька), фіно-пермські, зокрема, пермські (комі, удмурдська), волзькі (мордовська, марійська), прибалтійські (естонська, карельська, фінська), самодійська й саамі. Цими мовами розмовляє близько 23 мільйонів людей⁷.

Фіни протягом багатьох століть крок за кроком заселяли й олюднювали ці землі, а їхня мова, зрештою, запанувала на цих теренах. У середині XVI ст. під час Реформації єпископ Або (Турку) Мікаель Агрикола (1510–1557) переклав фінською Новий Завіт (Se Wsi Testamenti 1548), заклавши цим міцний фундамент розвитку писемної мови, літератури й культури суомалайсет. Аналізуючи важливість цього перекладу, Г. Мейнандер зазначає: «Річ у тім, що не існувало письмової фінської мови, яку можна було б взяти за основу. Мовою королів і представників станів у Фінляндії аж до XIX століття була шведська, а ще в цих колах розмовляли данською, німецькою або французькою. Загальною мовою католицької церкви була латина, то ж до реформації нікому не спадало на думку, друкувати щось фінською мовою. Тому першою книгою, яку опублікував Агрикола, була фінська абетка Aberitia (1543), а відразу за нею – требник для фінськомовних богослужінь на 900 сторінок (Rucouskira, 1544). Переклад Нового Завіту Агриколи став шедевром, яким донині захоплюються теологи, мовознавці та історики. Він і його анонімні помічники використовували передусім діалект, поширений у південно-західній частині Фінляндії, але також вислови й слова з інших фінських діалектів. Таке рішення мотивувалося тим, що ще велика частина населення Фінляндії жила на південному заході. До того ж, як наголошував Агрикола у передмові, це була лише перша спроба застосувати фінську писемну мову. Щойно в 80-х роках XIX ст. суспільний статус і поняттєва насиченість фінської мови досягли того рівня, щоб витримати конкуренцію шведської мови, як офіційної мови Фінляндії»⁸.

Врешті-решт, фіни не зважаючи на багатовікове панування шведів (600 років), а потім росіян (понад 100 років), не лише зберегла рідну мову, а й розвинула її до високого рівня. Фінська стала мовою еліти, підприємців, військовиків, освітян, науковців і творчої інтелігенції. Щодо власне самоназви країни та народу, ми надаємо слово російському радянському досліднику Вільяму Похльобкіну: «Фіни не називають власну країну Фінляндією. Ця чужа для них назва німецького походження. У фінській мові звук «ф» відсутній. Свою країну фіни називають Суомі, а себе – суомалайсет. Правда, і Фінляндія, і Суомі, позначають по суті одне й теж саме поняття «країна боліт». Саме так з давніх давен її називали і прибульці, й корінні мешканці, і це визначення у певній мірі зберегло своє значення майже до нашого часу»⁹.

Постійне перебування і мешкання фінів у суворому природньому середовищі, особливості етнодержавонаціокультуротворення сприяли формування їхньої самобутності і менталітету.

Так один із сподвижників фінського культурного та національного відродження Захаріас Топеліус (1818–1898) у своїй праці «Фінляндія у 19 столітті», яка побачила світ у 1898 році, так охарактеризував фінів: «Головні риси характеру – витривалість, внутрішня сила, терпеливість, рішучість, симпатія до всього старого і відомого і разом з тим, антипатія до всього нового, вірність у використанні обов'язків, повага до закону, потяг до свободи, чесність. Фін відомий своєю стриманістю, своєю обережністю. Перед тим, як стати надійним другом, фіну потрібен час, щоби запізнати іншу людину і здолати напругу у відносинах»¹⁰.

Врешті-решт, якщо підсумувати думки З. Топеліуса, то характер суомалайсет – це замкнутість, впертість, виваженість, спокійність. Саме ці визначальні риси зробили їх переможцями і творцями своєї долі.

Щодо українського етнотворення, то спільність походження українського етносу бере свій початок в середині I тис. н. е., а саме в кінці IV–V ст., як наслідок Великого переселення народів. Протягом VI–VIII ст. розпочинається тривалий процес зародження українського етносу на його споконвічних етнічних землях, частина з яких була, ймовірно, слов'янською прабатьківщиною. У IX ст. започатковується формування українського народу. У X–XII ст. завершується і остаточно формується український етнос. У XIII – перша половина XVII ст. відбувається тривалий процес становлення українського народу, який завершується в середині XVII ст., коли в часи Хмельниччини (1648–1657 рр.) розпочинається формування домодерної козацької (української) нації. Нажаль, з ліквідацією в кінці XVIII ст. Гетьманщини етнічні процеси у XIX – на початку XX ст. загальмовуються. У XX – на початку XXI ст. попри всі жорстокі випробування і катаклізми, український етнос зумів зберегти свою неповторну самобутність і віру у власне майбуття¹¹.

Аналізуючи подібність і відмінність фінського й українського державотворення та націєтворення, ми хочемо наголосити на непересічній ролі Швеції й Росії у цих історичних процесах. У часи Римської імперії терени як Фінляндії (більшою мірою) так й України (меншою мірою) перебували на маргінесах тогочасного цивілізаційного розвитку. Все кардинально змінюється з початком так званого Великого переселення народів (кінець IV ст. н.е.) та руйнацією Західної Римської імперії (початок V ст. н.е.). Події, які розпочалися на Сході Європи (нашестья гунів) посприяли динамічним змінам на всьому європейському континенті. Спочатку, вони торкнулися етнотворення, а дещо згодом і державотворення у Європі. Перевагу у цих процесах отримали ті народи, які перебували поблизу центрів і рушіїв тих доленосних подій.

У Швеції державотворчі процеси розвивалися досить швидко, і шведи несподівано для всіх, і навіть для самих себе, розпочали здійснювати активну й агресивну політику по всій Європі. Ця так звана доба вікінгів (норманів, варягів) вченими оцінюється по-різному, але у IX–XI ст. саме вони, звитязні воїни, героїчні мореплавці, відважні мандрівники, й успішні торговці творили і руйнували держави, налагоджували контакти між народами і культурами. Зрештою, варяги у 882 році (за літописом) стали тими каталізаторами і творцями першого давньоукраїнського державного утворення Русь (Руська земля, Київська Русь тощо).

З цього приводу Г. Мейнандер зазначає: «Популярна історична література часто зображує походи вікінгів (800–1025) грабіжницькими набігами. Насправді ж вони вели торгівлю, здійснювали колонізацію та адміністративно реорганізували політично слабкі або ж іще не заселені регіони Європи. Таке відбувалося і на Заході, і в Київській Русі, де варязькі проводирі захопили владу в Новгороді (862), а згодом у Києві (882), заклавши підвалини такої могутньої згодом Руської держави. Епоха вікінгів в економічному та культурному сенсі стала і для Фінляндії першим важливим кроком до державної інтеграції, процесу, який набув широкого розмаху в XII столітті, а наприкінці XIII привів до об'єднання великих територій сучасної Швеції та Фінляндії в єдиному королівстві»¹².

У Середньовічній Європі велике значення відігравала релігія. Коли на зміну політеїзму прийшли монотеїстичні віровчення, зокрема, християнство – це стало новим етапом у розвитку європейської цивілізації. Гуманістичні заповіді Ісуса Христа сприяли у ті жорстокі і непевні часи формуванню у європейців загалом й конкретно у кожній етнічній спільноті культурної матриці та духовних підвалин і толерантності. Якщо хрещення Русі у кінці X століття (988) було добровільним і санкціонованим давньоукраїнською верховною владою – князем Володимиром Великим, то у християнізації Фінляндії був задіяний зовнішній чинник – шведські володарі. Цей процес тривав близько півтора століття і ознаменувався трьома хрестовими походами – 1155, 1239, 1293 років. Внаслідок цих воєнно-релігійних акцій більшість теренів сучасної Фінляндії було захоплено Швецією. Остаточо ж Естерланд (Східна країна – так називали Суомі шведи) увійшла до складу королівства у 1362 р. Тоді ж фіни отримали право брати участь у виборах

шведського монарха й право посилати своїх депутатів у загальношведське станове зібрання – парламент¹³.

Середина XIV ст. стала для фінів і українців важким випробуванням, їхні етнічні землі повністю увійшли до складу більш могутніх держав-сусідів. Український народ не змірився з втратою державності, і врешті-решт, під час Національно-визвольних змагань і соціальної революції під керівництвом Б. Хмельницького виборив «през шаблю» Українську Козацько-Гетьманську Державу. Нажаль, через низку тактичних і стратегічних прорахунків, Гетьманщина не змогла стати суб'єктом міжнародної політики, а на правах автономії увійшла до складу Московського царства. Цей військово-політичний союз надзвичайно посилив євразійську деспотію та послабив одного із її ворогів – Річ Посполиту. У цей час, інший її суперник – Швеція, перебувала в апогеї могутності. Ще у 1617 р. королю Густаву II Адольфу вдалося перемогти московитів та нав'язати їм Столбовський мир, та приєднати всю Карелію. З тих часів Балтійське море стало внутрішнім шведським морем, а Стокгольм цілеспрямовано став проводити агресивну великодержавну політику з метою створення Шведської імперії. Але на сході Європи у той час з'являється ще один претендент на світове панування – Москва.

Наслідком всіх цих геополітичних протиріч стала Північна війна (1700–1721). І фіни, і українці були активно задіяні у цьому збройному протистоянні, а їх етнічні землі стали місцем жорстоких і кровопролитних битв. Разом з тим, тогочасний очільник Гетьманщини Іван Мазепа намагався використати битву титанів (Карла XII і Петра I) на свою користь. А саме, повернути втрачені козацькі права і привілеї, розширити повноваження гетьмана, перейти під юрисдикцію короля тощо. На превеликий жаль, поразка під Полтавою (1709) поставила хрест як на амбіційних проектах І. Мазепи, так і на великодержавних мріях Карла XII.

Під час Північної війни війська Петра I у 1714 р. вперше в історії захопили Фінляндію. Її окупація тривала до 1721 р., коли за умовами мирного договору, укладеного у Ніштадті (Уусікаупункі), Стокгольм повернув під свою зверхність Фінляндію, але за це змушений був віддати Санкт-Петербургу Карелію. Російська імперія, яка формувалася на руїнах шведської, прагнула більших територіальних преференцій, тому вона цілеспрямовано намагалася ці важливі, як у стратегічному плані землі, так і у тактичному (захистивши від нападників свою нову північно-західну столицю Санкт-Петербург). Внаслідок трьох війн (1741–1743, 1788–1790, 1808–1809) Російській імперії вдалося захопити всю Фінляндію і домогтися від Швеції офіційно визнати нові кордони. Спочатку фінів страхала зміна сюзеренів, оскільки Росія – була кріпацькою, деспотичною, ортодоксальною державою на відміну від вільнооселянської, відносно демократичної й лютеранської Фінляндії. Але імператор Олександр I на відкритті Боргоського сейму на весні 1809 р. на якому фіни присягнули на вірність російському царю, пообіцяв зберегти недоторканими євангелійську-лютеранську віру, конституцію й особливі права Фінляндії. Зрештою, після приєднання до імперії, Фінляндія отримала своєрідний автономний статус – Велике князівство Фінляндське, у свою чергу, російський імператор став конституційним монархом Фінляндії, а його інтереси представляв на місці генерал-губернатор. Найвищим адміністративним органом – став сенат, окрім того, діяв чотиристановий парламент. Так на початку XIX ст. було започатковано перше в історії фінське державне утворення у форматі автономії у складі Російської імперії¹⁴.

У той час, коли Фінляндія на початку XIX ст. отримала свою автономію у складі Російської імперії, Україна у другій половині XVIII ст. остаточно її втратила. Але майже півторастолітнє існування Гетьманщини та української (козацької) нації не минулося даремно. Впродовж наступного XIX ст. крок за кроком, вчинок за вчинком, українці відновлювали втрачені позиції, розвивали літературну мову, творили власну літературу й історію та оберігали свою самобутність. Кирило-Мефодієвське братство, подвижницька діяльність М. Максимовича, Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, М. Драгоманова, В. Антоновича, І. Франка, Л. Українки та інших діячів національного відродження допомогла українцям не лише не асимілюватися в «русском морі», а напрацювати той потужний потенціал, який згодом призведе до національної революції на початку XX ст.

Отримавши автономію де-юре, фіни розпочали наповнювати її реальним змістом. Проте імперська влада намагалася контролювати всі процеси у Великому князівстві. Насамперед, імперці намагалися позбавити Фінляндію впливу Швеції, шведської мови й культури, тому сприяли у певних межах розвитку фінської мовної та культурної самобутності.

У 1811 р. перший державний секретар Великого князівства Фінляндського Г. Армфельт висловив гасло: «Ми більше не шведи – росіянами ставати не бажаємо – будьмо ж фінами!». Впродовж всього XIX ст. інтелектуальна еліта Фінляндії активно займалася культурним відро-

дженням та творенням національної самосвідомості. Особливо, на думку Г. Мейнандера, цьому посприяла активна діяльність трьох світочів фінської культури: Е. Льонрота, Ю. Рунеберга і Ю. Снельмана. Зокрема, Еліас Льонрот (1802–1884) упорядкував і оприлюднив фінський народний епос Калевалу (1835, 1849). Юган Рунеберг (1804–1877) – родоначальник фінського романтизму, написав текст національного гімну «Наш край» («Ворт ланд») (1846). Юган Снельман (1806–1881) – започаткував творення філософії фінського націоналізму (вважаючи, що природнім бастионом держави мала стати нація об'єднана єдиною мовою) та оприлюднив радикальне гасло «Єдина нація – єдина мова»¹⁵.

Зрештою, важка праця по утвердженню фінської як державної, принесла гідний результат. Поступово шведська стала втрачати свої панівні позиції, російська ж – так і не змогла їх здобути, а фінська – з часом, набула всіх ознак високорозвинутої мови.

Велике значення для етнокультурного, державотворчого й націєтворчого розвитку Суомі мала зовнішня і внутрішня політика Російської імперії загалом і дієвість імперської влади зокрема, яка стосувалася як геополітичної сфери, так і стосовно актуальних суспільно-політичних проблем метрополії, провінцій і колоній. Вагому роль у цьому відіграла особистість російського монарха. Якщо правління Олександра I (1801–1825) визначалася відносним лібералізмом в усіх сферах, то володарювання Миколи I (1825–1855) стало добою панування реакції та самодержавного консерватизму. Спочатку царю вдалося ліквідувати заколот революціонерів-декабристів і перетворити імперію на велике військове поселення. Найбільшим досягненням Миколи I стало збройне умировтворення низки європейських революцій 1848–1849 рр. Ставши жандармом Європи, цар прагнув перетворити Російську імперію на світову надпотогу, але Східна (Кримська) війна (1853–1856) наочно підтвердила військову, технологічну, політичну, організаційну перевагу європейських буржуазних держав над російською кріпацько-феодальною країною. Одна справа воювати з польськими й угорськими повстанцями та з османами, інша – з британцями і французами. Паровий військовий флот, нарізна вогнепальна зброя, досконала логістика, мотивоване військо, здолали російського колоса на глиняних ногах. Дивна смерть Миколи I (за однією з версій самогубство), врятувало царя від ганебної капітуляції. Але його син і спадкоємець Олександр II (1855–1881) змушений був відмовитися від експансіоністських планів батька та домовлятися про припинення бойових дій з суперниками.

У цей же самий час українські етнічні землі були поділені між Санкт-Петербургом і Віднем й українство не лише намагалося зберегти свою самобутність, а й активно відновлювало історичну пам'ять та формувало підґрунтя для національного і державного відродження.

Вбивство російськими революціонерами у 1881 р. Олександра II і прихід до влади нового монарха Олександра III (1881–1894) не вплинуло на тогочасні державотворчі, націєтворчі й етнокультурні процеси у Суомі. Проте ситуація кардинально змінюється з черговою ротацією імператорів. Після передчасної смерті батька, російський трон посідає його син – молодий і недосвідчений Микола II (1894–1917). Консервативно налаштовані політики, які мали великий вплив на царя, активізували абсолютистсько-самодержавницьку парадигмальну складову, спочатку у внутрішній, а згодом й у зовнішній політиці Росії. Планувалося значно посилити імперію. У внутрішньому дискурсі (ліквідувавши фінську автономію і залишки польської) й геополітичному напрямку (відновити російське домінування на Балканах і на Далекому Сході).

Існування фінської автономії, яка значно посилити свої позиції у другій половині XIX ст. дуже турбувало консервативних російських владомощців. Як зазначав В. Похльобкін, щоб зупинити перетворення Фінляндії у незалежну і суверенну державу, царат вирішив шляхом поступових обмежень автономії провести уніфікацію фінських і російських установ, з метою створення унітарної держави – «єдиной и неделимой Российской империи»¹⁶.

Щодо упокорення Фінляндії російський істеблшмент, прагнув вирішити три надважливих завдання. З цього приводу Г. Мейнандер наголошує: «По-перше, російська адміністрація прагнула провести чітку межу між загальнодержавним законодавством і тими законами, які були чинні лише на території Великого князівства. По-друге, влада мала намір розпустити власну армію Фінляндії, яка не була зобов'язана захищати інші кордони імперії і яка могла б у гіршому випадку повернути свою зброю проти Санкт-Петербурга. По-третє, планувалося розширити повноваження генерал-губернатора й активно вводити російську, як мову офіційного справочинства в усіх суспільних сферах»¹⁷.

Радянський фінознавець В. Похлебкін наголошував, що царський уряд стосовно Фінляндії почав застосовувати політику грубої сили, він нехтував фінською конституцією й став на шлях державного перевороту. Деякі діячі з найближчого царського оточення (імператриця-мати – Марія Федорівна, її батько, дід Миколи II – данський король Христіан IX, прем'єр-міністр С. Ю.Вітте,

генерал-губернатор Фінляндії граф Гейден та інші) радили царю утриматися від неконституційних дій і здійснювати об'єднавчу політику поступово, протягом кількох десятиріч, діючи в межах чинної фінської конституції чи навіть обходячи її законним шляхом¹⁸.

Проте, помірковані радники так і не змогли переконати монарха, перемогли радикально налаштовані консервативні політики. Г. Мейнандер свідчить: «Улітку 1898 року генерал-губернатором Фінляндії був призначений цілеспрямований генерал Микола Бобриков, йому й доручили провести ці реформи. Коли за пів року стало очевидним, що фінський сейм опирається реформам, цар у лютому 1899 року підписав маніфест, за яким Велике князівство підпорядковувалося загальноросійським законам. Водночас тими законами, які стосувалися тільки Фінляндії, однак мали політичне значення, повинна була займатися російська адміністрація. Маніфест обурило фінську громадськість, віра якої у державно-правову автономію князівства зміцніла в другій половині XIX століття. Зміцненню цієї віри сприяв розвиток громадянського суспільства у Фінляндії та інтенсивні зв'язки із Заходом»¹⁹.

Так розпочався майже двадцятирічний період протистояння Суомі з Російською імперією. Імперці прагнули зробити з Фінляндії звичайну російську провінцію, теж саме, що колись вони чинили з Гетьманщиною – перетворивши українську автономію у низку малоросійських губерній, роз'єднаних і забутих Богом територій. Проте, 90-річне існування фінського автономного утворення посприяло етнокультурному, державотворчому, націотворчому розвитку суомалайсет та допомогло їм вистояти у протистоянні з потужною метрополією.

З цього приводу Г. Мейнандер наголошує: «У фінській історіографії 1899–1917 роки часто кваліфікують як тривалий період примусового зросійщення та переслідувань. Така думка правильна, оскільки російська влада від 1898 року інтенсифікувала свої спроби міцніше прив'язати Велике князівство до Російської імперії, однак на загал цю епоху вирізняв такий могутній суспільний та культурний злет, що правомірніше назвати її «золотим віком» Фінляндії. Як не парадоксально це звучить, але саме прогресивні суспільні процеси створили передумови для організованого спротиву фінів російській адміністрації. Що краще розвивалася економіка й громадянське суспільство, то більше економічних та ідеологічних ресурсів можна було вивільнити для захисту зміцненої суверенності країни у складі імперії»²⁰.

Активний і пасивний спротив став повною несподіванкою для імперців. До внутрішньоросійських чинників згодом приєдналися геополітичні. Санкт-Петербург вкотре вирішив заявити про себе як євразійську потугу, але ганебна поразка в російсько-японській війні (1904–1905) призвела до революції 1905–1907рр. Внаслідок революційних подій фіни домоглися ліквідації антиконституційних реформ 1899 р. Та посприяли проведенню самої радикальної парламентської реформи в Європі. В Суомі у 1906 р. запрацював однопалатний обраний на загальних і рівноправних виборах парламент. Родзинка цих перегонів полягала в тому, що вперше в європейській виборчій практиці в них взяли участь жінки. Хоча згодом, царизм перейшов у наступ (1908–1914), суомалайсет зберегли свої завоювання і надалі боролися з проявами зросійщення й антифінськими діями імперців²¹.

У 1914 році розпочалася I світова війна. Довготривалі воєнні дії, значні втрати, незадоволення населення у Росії, величезні економічні й соціальні негаразди, зрештою призвели до політичної кризи, Лютневої революції 1917 р., відставки Миколи II з престолу на початку 1917 р. Ці доленосні події кардинально змінили ситуацію як в Україні, так і у Суомі. Якщо українські терени перебували у складі двох ворогуючих держав, зазнавали дошкульних втрат від бойових зіткнень, то фінські землі були поза межами військових дій. Більша згуртованість фінської політичної еліти на відміну від української еліти, дозволила їй вести боротьбу за відділення від метрополії. Проте, у фінській еліті було бажання, і, незважаючи на всі перешкоди, 6 грудня 1917 р. Сенат під керівництвом П. Сфінгювуда оголосив незалежність, яку нова більшовицька влада, очолювана В. Леніним змушена була визнати лише майже через місяць – 04. 01.1918 р.

У цей час в Україні політична ситуація розвивалася дещо по іншому. Після повалення монархії у Києві сформувалася Центральна Рада, яка мала реальні можливості розпочати процес відновлення Української державності. Проте, її очільники прагнули лише автономії у складі т. зв. «демократичної» Росії. Зрештою, у протистоянні з Тимчасовим урядом був втрачений час і потенціал революційного піднесення українського народу. Коли ж пізньої осені 1917 р. владу захопили радикали-більшовики, то політична ситуація змінюється і замість патетичних погроз колишня метрополія розпочинає бойові дії.

Російські більшовики, допоки вони були в опозиції, то на словах підтримували незалежність уярмлених імперією народів, але коли вони в результаті перевороту прийшли до влади, то розпочали активно відновлювати єдність колишньої величезної держави. Першою була Україна.

Оскільки діячі Центральної ради вважали армію пережитком минулого, то дуже швидко більшовики не зустрічаючи протидії захопили Лівобережжя, а згодом і Київ. Лише військова підтримка кайзерівської Німеччини й цісарської Австро-Угорщини зупинила Російську інвазію та порятувала Українську Народну Республіку від катастрофи.

Наприкінці січня 1918 р. настала черга й Суомі. В. Похльобкін наголошував що робітнича революція, яка розпочалася у Фінляндії 27–28. 01.1918 р. була приємною несподіванкою для більшовиків²².

Проте, це не відповідало дійсності. Насправді, саме з їх ініціативи та при значній підтримці розпочалося це збройне протистояння. Оскільки більшовики лише де-юре визнали незалежність Фінляндії, а де-факто – ініціювали громадянську війну між т. зв. «білими» і «червоними» фінами. Повсталі зразу ж проголосили Фінську Соціалістичну Республіку й досить швидко оволоділи Південною Фінляндією. Сенат змушений був тікати з Гельсінкі до Вааса. Але, мобілізувавши власні сили й отримавши суттєву допомогу від Німеччини «білі» під керівництвом К. Маннергейма (1867–1951) перейшли у наступ й у травні 1918 р. остаточно перемогли червоних.

У цей час в Україні події розвивалися дещо по іншому сценарію. Внаслідок військового перевороту у Києві 28.04.1918 р. до влади прийшов П. Скоропадський. За його майже восьмимісячне правління політична й економічна ситуація на Наддніпрянщині відносно стабілізувалася, але опертя гетьмана виключно на великий капітал і заможних землевласників не сприяв консолідації всіх українських станів і прошарків. Тривале ігнорування аграрного питання, гальмування творення потужного власного війська, переоцінка військово-політичної потуги Берліна і Відня тощо, призвели до короточасної громадянської війни (листопад – грудень 1918 р.) та до ліквідації Гетьманату. На жаль, відновлена УНР (доби Директорії), позбавлена підтримки як всередині країни, так і за її межами, зазнала поразки у протистоянні з більшовиками. Але навіть у цій критичній ситуації січневий Акт Злуки 1919 р. вкотре продемонстрував не лише віковичну єдність наддніпрянців і наддністрянців, а й прагнення українців жити в єдиній і соборній державі.

Якщо для Української Держави капітуляції Німеччини у I світовій війні стала фатальною подією, то фіни швидко відмовилися від проницької орієнтації, порозумілися з Великою Британією і Францією та розпочали розбудову президентсько-парламентської держави. Першим президентом був обраний К. Стольберг. Згодом Тартуський мирний договір у 1920 р. нормалізував міждержавні відносини між Фінляндією і СРСР²³.

Фіни у міжвоєнний період активно розбудовували державу, націю та культуру. Парламент як дієвий представницький орган законодавчої влади прийняв низку важливих законів. Серед них закони про освіту, свободу віросповідання, загальний військовий обов'язок, мовний, земельний тощо. На міжнародній арені Фінляндія впроваджувала т. зв. «політику лімітрофів» – активну співпрацю з державами, колишніми колоніями Російської імперії – Естонією, Латвією, Литвою і Польщею²⁴.

У той час як багато європейських народів захоплювалися тоталітаризмом (більшовизм, фашизм, нацизм, комунізм тощо), фіни відтіснили своїх прихильників тоталітарної ідеології (комуністів і лапуасців) на маргінеси суспільства.

II світова війна вкотре засвідчила – нація, яка вірить у свої сили має національну ідею, лідерів та громадян, які готові зі зброєю в руках захищати державу – непереможна. 23. 08.1939 р. у Берліні міністри закордонних справ III Рейху (Ріббентроп) і СРСР (Молотов) підписали договір про ненапад, в якому був і сумнозвісний секретний протокол про геополітичний розподіл сфер впливу між тоталітарними державами. Згідно якого А. Гітлер віддав Фінляндію на поталу Й. Сталіну. У той час як деякі європейські країни капітулювали без спротиву фіни вкотре показали усьому світу міць своєї держави і згуртованість нації. Так звана «Зимова війна», яка тривала з 30.11.1939 по 13.03.1940 завершилася підписанням Московського мирного договору. Хоча Суомі і втратила значні території, але зберегла незалежність і можливість для подальшого суверенного розвитку.

Після завершення II світової війни Й. Сталін намагався «радянлізувати» всі країни, які за умовами Ялтинської конференції увійшли до сфер впливу СРСР. Якщо у Центрально-Східній Європі йому це майже вдалося, то фіни зуміли зберегти свою суверенність. Президенти Фінляндії проводили виважену зовнішню і внутрішню політику та намагалися не дратувати зайвий раз СРСР. Вони демонстрували лояльність до Москви, але разом із тим дбали про політичні, економічні, військові, соціальні, культурні інтереси Фінляндії. Згодом така стратегічна і тактична діяльність отримала навіть своє визначення – «фінляндизація».

Зрештою, така виважена політика допомогла Суомі не лише зберегти свою незалежність, а й успішно розвиватися як держава загального добробуту. Розпад СРСР відкрив нові можливості як для України, так і для Фінляндії. Але якщо Україна вже 26 років ніяк не може подолати посттоталітарний спадок і зруйнувати кланово-олігархічну систему, то Фінляндія швидко переорієнтувала свій напрямок руху. Так, 01.01.1995 р. Суомі вступила до Європейського Союзу, а з 01.07.2002 р. запровадила у грошовий обіг євро. Наразі у Фінляндії функціонує суспільство загального добробуту, успішно розвивається фінська мова, культура, освіта, наука тощо. Суомі активно співпрацює як з державами у форматі ЄС, так і з іншими країнами. 30.12.1991 р. Фінляндія визнала незалежність України й встановила з нею дипломатичні відносини. Більш як чвертьстолітня фінсько-українська співпраця допомагає громадянам пізнавати один одного та налагоджувати взаємовигідне співробітництво.

Ми переконані, що вивчення величезного успішного фінського досвіду протистояння Російській імперії допоможе українцям відновити територіальну цілісність та перемогти агресора.

Таким чином, нами здійснено порівняльний аналіз фінських та українських етнічних, етнокультурних, державотворчих та націєтворчих процесів. Виявлено, що, незважаючи на певні відмінності, безпосередньо пов'язані з етногенезом фінів й українців, загалом етнокультурні процеси відбувалися у відповідності із загальноєвропейськими і світовими тенденціями етнокультуротворення. Встановлено, що вагому роль у фінському й українському державотворенні мали Швеція та Росія. Показано, що вивчення успішного історичного фінського досвіду протистояння російській агресії допоможе українцям не лише відновити територіальну цілісність, перемогти нападника, й розбудувати правову, демократичну, європейську державу.

¹ Мейнандер Г. Фінляндія, 1944: війна, суспільство, настрої. – К., 2010. – С. 7.

² Мейнандер Г. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти. – Львів, 2009. – С. 9.

³ Финляндия. – М., 1991. – С. 8.

⁴ Zaliznyak L. The swidrian reindeer hunters of Eastern Europe. – Wilkau-Haslau, 1995. – 152 p.; Zaliznyak L. The primary population of East European North according to archaeology data // The Roots of Peoples and Languages of Northern Eurasia IV. – Oulu, 2002. – P. 301–317.

⁵ Роде Р. Финляндия. Путеводитель. – М., 1996. – С. 14.

⁶ Финляндия. Краткий обзор. – Хельсинки, 2000. – С. 38.

⁷ Финляндия. Краткий обзор. – Хельсинки, 1994. – С. 11–12.

⁸ Мейнандер Г. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти. – Львів, 2009. – С. 31 – 32.

⁹ Похлебкин В. В. Финляндия. – М., 1974. – С. 11.

¹⁰ Финляндия. Краткий обзор. – Хельсинки, 1994. – С. 13.

¹¹ Фігурний Ю. Особливості і закономірності зародження, формування українського етносу від найдавніших часів до середини XIV ст. на теренах України: етнічні, державотворчі і націєтворчі процеси в українознавчому вимірі. – К., 2010. – С. 53–54.

¹² Мейнандер Г. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти. – Львів, 2009. – С. 13.

¹³ Финляндия. Краткий обзор. – Хельсинки, 2000. – С. 46–48.

¹⁴ Финляндия. Краткий обзор. – Хельсинки, 1994. – С. 45–47.

¹⁵ Мейнандер Г. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти. – Львів, 2009. – С. 91–96.

¹⁶ Похлебкин В. СССР – Финляндия. – М., 1973. – С. 139.

¹⁷ Мейнандер Г. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти. – Львів, 2009. – С. 121.

¹⁸ Похлебкин В. СССР – Финляндия. – М., 1973. – С. 139–140.

¹⁹ Мейнандер Г. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти. – Львів, 2009. – С. 121.

²⁰ Там само. – С. 120–121.

²¹ Финляндия. Краткий обзор. – Хельсинки, 1994. – С. 48–49.

²² Похлебкин В. СССР – Финляндия. – М., 1973. – С. 223.

²³ Финляндия. Краткий обзор. – Хельсинки, 1994. – С. 49–51.

²⁴ Финляндия. Краткий обзор. – Хельсинки, 2000. – С. 52–53.

В статье осмыслен исторический опыт борьбы Финляндии и Украины за независимость и осуществлен сравнительный анализ финских и украинских этнических, этнокультурных, державосозидательных, нациесозидательных процессов. Выявлено, что, несмотря на определенные различия, непосредственно связанные с этногенезом финнов и украинцев, в общем этнокультурные процессы происходили в соответствии с общеевропейскими и мировыми тенденциями этнокультуросоидания. Установлено, что важную роль в финском и украинском державосозидании имели Швеция и Россия. Показано, что изучение успешного исторического финского опыта противостояния российской агрессии поможет украинцам не только восстановить территориальную целостность, победить агрессора, и построить правовое, демократическое, европейское государство.

Ключевые слова: Финляндия, Украина, украинцы, финны, этнические, державосозидательные, нациесозидательные, этнокультурные процессы.

The article comprehends the historical experience of the struggle of Finland and Ukraine for independence and made a comparative analysis of the Finnish and Ukrainian ethnic, ethno-cultural, state-building and nation-building processes. In spite of certain differences, it is revealed that they are directly related to ethnogenesis of Finns and Ukrainians, in general ethnocultural processes took place in accordance with the European and world trends of ethnocultural development. It has been established that Sweden and Russia played a significant role in the Finnish and Ukrainian state-building. It is shown that studying the successful historical Finnish experience of confronting Russian aggression will help Ukrainians not only restore territorial integrity, defeat the attacker, and build a legal, democratic, European state.

Keywords: Finland, Ukraine, Ukrainians, Finns, ethnic, state-building, nation-building, ethno-cultural processes.